

KULTURKATTEN OCH BYGDEKATTEN

(Kolumn ÅU 24.5.01)

Lars Hertzberg

Hos oss bor det två katter, en kulturkatt och en bygdekatt. Båda är honor. Kulturkatten kom till oss för fem år sedan. Den är kolsvart, vackert byggd och atletisk. Som ung gjorde den höjdrekord i att hoppa efter nötter man kastade till den. Den har säkert raskatter bland sina förfäder. Däremot har den från början varit mer eller mindre ett socialt vrak, rädd både för katter och människor, den går t.o.m. omvägar kring sin matte och husse. De flesta katter håller främmande katter stången på sin egen hemgård, men den här katten har ibland låtit sig jagas in i huset eller upp i träden, där den blivit sittande i ett dygn eller längre. (Fast kanske det är klokt för en katt att vara skygg, i varje fall är det inte lätt för illvilliga personer att locka den i en fälla. En katt vi hade tidigare lade sig alltid i famnen på obekanta besökare.)

Bygdekatten kom för ett år sedan. Den är vackert tigerrandig, men har korta ben och hängande mage. Den är inte särskilt skicklig i att hoppa, missar ibland och ramlar på golvet. Däremot är den en utpräglad social begåvning, "emotionellt intelligent" som det numera heter, tillgiven och inriktad på sällskap. Den är samtidigt betydligt morskare än kulturkatten. (Men av någon anledning spinner den sällan, vilket den andra katten däremot ofta gör så fort man närmar sig.)

*

Det var spännande att få en ny katt i huset. Jag var rädd för att det kunde bli blodiga slagsmål, men det skedde inte, även om det tog tid för kattorna att vänja sig vid varandra. I början var det nykomlingen, tre månader gammal, som jagade den äldre katten på flykten, men nu har den äldre gradvis lyckas tillvinna sig respekt. Ibland har de rentav delat säng, men för det mesta håller de sig på avstånd från varandra, fräser åt varandra då och då, men lämnar i övrigt varandra i fred. De förhåller sig ungefär som syskon ofta gör.

*

Fast i själva verket är det vilseledande att beskriva deras inbördes förhållande i mänskliga termer. Att säga att de leker med varandra är att försköna, att säga att de slåss är att dramatisera deras relation.

Katters kamp är ett själsligt handgemäng snarare än en fysisk kraftmätning. På det sättet är människor mera fysiska än katter. Katter skulle kunna tillfoga varandra svåra skador, och undviker därför i det längsta direktkontakt. De försöker skrämma varandra genom att stirra, väsa, göra utfall, och framför allt genom att försöka se så stora ut som möjligt. Men en katt har inget begrepp om sin egen storlek, katter kan inte jämföra sig med varandra, därför kan den mindre skrämma den större på flykten.

*

Katt- och hundägare är ibland angelägna om att ge sina djur mänskliga drag. Det är som om de inte dög som enbart katter eller hundar, man måste intala sig att djuren i grund och botten är precis som vi. Men på det sättet ökar man i själva verket avståndet. I vissa kulturer visar man sin underdånighet genom att falla ner och kyssa den andra på foten. Ett sådant beteende förefaller oss mycket främmande. Men när en katt stryker sig mot ens fot för att få mat verkar det helt naturligt.

I människoögon är kattdjuret antingen ett keligt knyte eller en dödsmaskin (à la William Blakes tiger). Men i sig själv är den inget av detta.

*

Om vi fixerar oss vid människans verbala tänkande gör det oss blinda för kattens sätt att finnas till (liksom personer som ständigt frågar sig vad babyn tänker inte har ögon för själva babyn). Kattens tänkande finns i dess beteende.

Vi förundrar oss t ex över att katter inte minns saker. Men minnets roll i kattens liv är en annan än i människans. Det var t ex ett hopplöst företag att lära bygdekatten att inte hoppa upp på matbordet. Man kunde ropa till henne gång på gång, lyfta ner henne och i nästa ögonblick var hon tillbaka. Vände man henne åt andra hållet kunde det ta några sekunder längre, för då började hon syssla med något annat.

Men vad ska en katt med minne till? Hennes kontroll över det närvarande är fullständig: hennes ögon är konstruerade så att ljuset passerar näthinnan två gånger, vilket gör att ett minimalt ljus räcker till för att hon ska kunna orientera sig. (Och är det fullständigt mörkt "ser" hon med morrhåren.) Hennes hörsel och luktsinne är oändligt överlägsna människans, hennes reaktioner blixtnabba och säkra. Vi människor behöver däremot vårt minne för att kunna ta oss fram i tillvaron, i jämförelse med katten är vi halvblinda, halvdöva och avtrubbade.

Vissa saker präglas däremot in i ett djupare minne hos katten. Katter minns som känt var de hör hemma, de har en hittills oförklarad förmåga att hitta hem över otroliga avstånd. (Vi hade en katt som flyttade med oss, några kvarter. Den lärde sig snabbt hitta sitt nya hem, men flera år senare, när den blev gammal och slagrörd, hittade den bara till det gamla stället.)

*

Episoden med matbordet illustrerar också ett annat drag: _viljan_ spelar strängt taget ingen roll i relationen mellan katt och människa. En katt kan förstå mina avsikter (den märker t ex om jag är på väg mot kylskåpet), men vad jag vill eller inte vill tar den ingen befattning med. Den återvänder t ex oändligt många gånger till matbordet. (Å andra sidan blir den inte indignerad om jag i misstag trampar den på tassarna.)

Likaså kan jag förstå kattens avsikter. Om den krafsar på dörren vet jag att den är på väg ut, eller in, men det skulle vara ett missförstånd att tro att den har en _vilja_ att vara ute eller inne, att önskan att gå ut är en del av en större plan, att katten liksom anser det viktigt eller angeläget att gå ut, och att det åligger mig att tillmötesgå denna vilja. För blir den inte utsläppt övergår den strax till något annat, och blir den utsläppt försöker den kanske komma tillbaka in i nästa minut.

*

Å andra sidan kan husdjurens mänsklighet inte förnekas. Att äta katt eller hund är för oss ett slags kannibalism (men inte i alla kulturer). Katter och hundar har namn, liksom hästar och kor, i varje fall mjölkkor. Ja, de hör egentligen till språkgemenskapen eftersom de kommer när man ropar deras namn.

Hur ser djuren själva på saken? _Churchill_ lär ha sagt att hunden ser upp till människan, katten ser ner på henne, men svinet är det enda djur som möter henne öga mot öga. En annan syn vore den här (minns inte om jag läst det någonstans): hunden tror att den är en människa som matte och husse, katten tror att dess matte och husse är katter som den själv.